

A névelő szerepe a birtokos szerkezetekben

Viszket Anita (PTE)

A birtokos szerkezetben többnyire szabályozott a névelő megjelenése: nominatívuszi birtokos esetén a birtokos előtt (1a), datívuszi birtokos esetén a birtokos és a birtok között hangzik el a birtok névelője (1b):

(1a) *Tetszett nekik *(a) kislány *(a) produkciója.*

(1b) *Tetszett nekik a kislánynak *(a) produkciója.*

(Kartográfiai érvek amellett, hogy a példákban a *(a)-gal jelölt névelő a birtoké, vagy legalábbis a birtokos szerkezeté együtt, de semmi esetre sem a birtokosé: Szabolcsi–Laczkó 1992-től Farkas–Karácsonyi 2017-ig.)

Vannak olyan esetek, amikor a névelő nem kötelező: bizonyos datívuszi birtokosok esetén (2a), ha a birtokos el nem hangzó névmás (2b), vagy ha a birtokos tulajdonnév (ez utóbbi csak egyes nyelvváltozatokban vizsgálható, 2c).

(2a) *A király ismerte a gyöngyöknek (a) valódi értékét.*

(2b) *Óvatosan előhúzta (a) pisztolyát a kimentett zsákból.*

(2c) *Ott állt (a) Mari néni erkélyén.*

Ezekben az esetekben vizsgáltuk, hogy milyen okok vezetnek a névelő elhagyásához. A lekikalizált kifejezések és a határozatlan főnévi csoportok kizárása után először a grammatikai magyarázatokat térképeztük fel. Részben szakirodalmi előzmények (I. Gallasy 1980), részben saját korpusz-vezérelt kutatásaink alapján megállapítható, hogy a birtok szórendi helyének, illetve a vendleri igeosztálynak (Kiefer 2007) van hatása a névelő jelenlétére, például az ige mögötti vonzat, ill. az eredmény-típusú igék alanya gyakrabban névelős (birtokos szerkezetként).

A vizsgálatokat mondatmegítélési tesztekkel és szövegalkotást tartalmazó kísérletekkel egészítve arra jutottunk, hogy a névelő megjelenésének a grammatikailag nem korlátozott esetekben kotextuális, pragmatikai okai vannak. Az elérhetőségi elméletek alkalmazhatóságára utal az a jelenség, hogy a mellérendelő tagmondatokban gyakrabban névelősek a vizsgált birtokos szerkezetek, mint az alárendelő tagmondatokban (Ariel 2001). Ugyancsak az elérhetőséggel hozható összefüggésbe, hogy a névelővel ellátott birtokos szerkezetek esetében gyakoribb, hogy a birtokos referenciálisan különbözik a mondat alanyától. A legfrissebb eredmény, hogy egyrészt a névelő-redukcióban releváns az anafórának tekintett birtok egyénítettsége is (pl. a jelzős vagy többszörös birtokos szerkezetek ezért is lehetnek gyakrabban névelőtlenek), másrészt az antecedens–anafóra távolságban jelentősebb szerep jut (a magyar nyelv pro-drop jellege ellenére) a kiejtett antecedenseknek. Ezt mutatják az 1. és 2. személyű birtokosok, ahol a birtok szinte kivétel nélkül névelős.

Ariel 2001. Accessibility theory: an overview. In: Sanders et al (eds.) *Text Representation*. Benjamins, 29–88.

Farkas–Karácsonyi 2017. *A határozott névelő megjelenéséhez kapcsolódó kérdések*. Mesterek és tanítványok konf, 2017.09.28. PTE BTK.

I. Gallasy 1980. Névelőhasználati kérdések. In: *A magyar nyelv grammatikája*. Akadémiai, 339–345.

Kiefer 2007. *Jelentéselmélet*. Corvina.

Szabolcsi–Laczkó 1992. A főnévi csoport szerkezete. *StrMNy I.* 179–299.